

Deres referanse: 20/5947

26. januar 2021

Høring – endringer i prosessregelverket

Norsk Presseforbund (NP) er paraplyorganisasjon for frie redaktørstyrte medier, herunder redaktører, journalister og utgivere, som følger Vær Varsom-plakaten og Redaktørplakaten. Norsk Redaktørforening (NR) er en landsomfattende sammenslutning av redaktører i alle typer medier. Norsk Journalistlag (NJ) er organisasjonen for redaksjonelle medarbeidere, herunder ledere og frilansere, som har journalistikk som yrke.

Vi vil i hovedsak kommentere del seks av forslaget, om adgangen til fjernmøter og fjernavhør. Overordnet er det svært viktig for oss å påpeke at den grunnlovsfestede møteoffentligheten må sikres fullt ut når rettsmøter holdes som fjernmøter. Dette må skje både via lovverket, men også gjennom domstolens rammebetingelser og instruksene de skal følge.

Vi vil også kort kommentere forslagene om utvidet adgang til skriftlig behandling i de alminnelige domstolene og jordskifteretten, samt et poeng knyttet til elektronisk forkynnelse av dommer.

Om utvidet adgang til fjernmøter:

Innledningsvis i koronapandemien var det store utfordringer knyttet til møteoffentligheten. Presse og allmennheten ble ved flere anledninger stengt ut fra rettsaker, og domstolene var i mange tilfeller i praksis stengt for andre enn aktørene, uten at det var tilstrekkelige muligheter til å følge med via video. Rettsmøter ble dermed gjennomført på en måte som var i strid med Grunnloven § 100 femte ledd, Den europeiske menneskerettskonvensjon artikkel 6 nr. 1 og domstolloven § 124 første ledd.

Situasjonen har heldigvis forbedret seg kraftig, ettersom domstolene har fått mer erfaring og de midlertidige reglene har blitt utviklet. Vi mener at forslaget som nå foreligger, langt på vei vil sikre forsvarlige løsninger. Det er likevel enkelte problemstillinger vi mener det ikke er tatt tilstrekkelig høyde for. Vi kan derfor slutte oss til alle bemerkningene fra Dommerforeningen knyttet til dette (side 42 og videre), særlig at det ikke er tilfredsstillende at etterlevelsen av grunnleggende rettigheter i stor grad er avhengig av den enkelte domstolledelses skjønn og domstolens tekniske muligheter. Det er, etter vårt syn, ikke holdbart.

Som Fredrikstad tingrett og Halden tingrett påpeker er det fortsatt en fare for at offentlighetens deltakelse i rettsmøtene kan bli vanskeliggjort eller mer begrenset ved utstrakt avholdelse av fjernmøter. Vi er derfor enige i at fjernmøte bør brukes med stor forsiktighet i saker som har allmenn interesse. Høyesterett deler denne i bekymringen, og vi er enig i deres bemerkning,

gjengitt på side 36 i notatet, om at hensynet til møteoffentlighet må være et moment ved vurderingen av om en sak skal behandles i fjernmøte.

I Høyesteretts bemerkning er det vist til forslaget om hjemmel for strømming på domstolenes nettsider, som ble sendt på høring 7. oktober 2020. I den forbindelse vil vi også vise til [vår høringsuttalelse knyttet til denne](#), og våre bemerkninger i den er høyst relevant også i denne sammenheng. Som vi påpekte der, er det blant annet viktig at pressen fortsatt gis adgang til å kunne følge rettsmøter hvor det er lagt begrensninger på offentligheten, slik departementets forslag heldigvis legger opp til. Men her er det viktig at domstolenes ressurser og planer følger det foreslåtte lovverket, slik at det blir praktisk mulig å gjennomføre dette. Vi deler Asker og Bærums tingretts bekymring for om dagens løsninger ivaretar behovet for at det i enkelte saker vil være perioder hvor dørene lukkes og tilhørerne må deles mellom grupper. Ofte vil pressen ha rett til å følge også disse delene av rettsmøtet, noen ganger med begrensninger i referatadgangen. Det er svært viktig for pressen at dette hensynet ivaretas.

I det foreliggende utkastet er det forslag til endring av både domstoloven og straffeprosessloven. I sistnevnte lov er det heldigvis tatt inn i forslaget til ordlyd at pressen skal gis anledning til å uttale seg før begrensninger og tiltak treffes i saker der den ønsker å være til stede i rettsmøtet. Dette er noe vi tidligere har argumentert for, og det er svært positivt at dette nå foreslås tatt inn i lovteksten. Vi mener det også må tas inn i forslaget til endring av domstoloven, slik at dette sikres i alle saker. I den forbindelse vil vi igjen vise til vår uttalelse om forslag til hjemmel for strømming av rettsaker, hvor vi redegjorde for behovet for pressen til å kunne uttale seg om alle slike prosessspørsmål:

"I forslaget til endringer i domstoloven er dette tatt inn i forbindelse med spørsmål om unntak fra offentlighet i § 16-7 første ledd: "Spørsmål om unntak fra reglene om offentlighet behandles i lukket rettsmøte og avgjøres ved kjennelse. En eller flere representanter for pressen skal på begjæring gis rimelig anledning til å uttale seg før spørsmål om begrensninger i forhandlingenes offentlighet blir forhandlet og avgjort i rettsmøte." Til orientering ønsker vi å gå enda lenger, og foreslo i høringsuttalelsen til ny domstollov i 2016 at uttaleretten utvides til å gjelde alle typer avgjørelser om unntak fra offentlighet, sml. NOU 1988:2 side 50-51. (...)

Pressen har i sin yrkesetikk et krav om å søke å ivareta de mer generelle og prinsipielle hensyn bak offentlighetsprinsippet, og fremføring av slike argumenter vil gi retten et bedre avgjørelsesgrunnlag i forbindelse med åpenhetsspørsmål. Størst mulig åpenhet og innsyn i rettspleien er helt avgjørende for at mediene skal kunne utføre sitt journalistiske oppdrag som kritisk viderefremidler av og plattform for debatt om viktige samfunnsspørsmål.

Uttaleretten knyttet til åpne dører og referatforbud er i dag ulovfestet, men det er presisert i dommerforeningens håndbok for dommere (s. 29) at det er anbefalt at journalister gis anledning til å uttale seg. Det er også slått fast av Borgarting lagmannsrett i 17-062837SAK-BORG/05 – vedlagt. Det gjøres også i stor utstrekning i saker av stor interesse, og domstolen og pressen har ofte i forkant plukket ut en representant som uttaler seg på vegne av alle. Det ble blant annet gjort i 22. juli-saken. Dette vil i de fleste tilfeller være en tilfredsstillende løsning også ved spørsmål om strømming.

Videre understreker vi at pressen må ha anledning til å be om omgjøring hvis strømming av en sak avsluttes mens saken pågår. [Nylig var det store tekniske problemer knyttet til gjennomføringen av en retts sak i Søre Sunnmøre tingrett](#), hvor journalistene fulgte saken via domstolens fjernmøte-løsning. Der fortsatte rettsaken en periode mens pressen var forhindret fra å følge den. Når retten tar slike avgjørelser må pressen ha adgang til å be om omgjøring, og saken settes i bero mens det avgjøres om omgjøringsanmodningen tas til følge."

Vi mener derfor at det også i den foreslåtte bestemmelsen i domstolloven må ha et tilsvarende tillegg som vi foreslo i ovennevnte høring, for eksempel: "En eller flere representanter for pressen skal på begjæring gis rimelig anledning til å uttale seg før spørsmål om begrensninger i forhandlingenes offentlighet blir forhandlet og avgjort i rettsmøte".

I forslaget til endring i begge lovene heter det domstolen skal iverksette tiltak "for å sikre offentlighet om forhandlingene så langt det er mulig og forsvarlig" (vår utheving). Vi har hatt en viss forståelse for denne formuleringen i en uforutsigbar pandemi. Men nå det nå foreslås å gjøre reglene permanente, mener vi at dette i for stor grad åpner for at domstolene kan avholde rettsmøter i strid med Grunnloven § 100 femte ledd. Vi vil foreslå å endre ordlyden til: "for å sikre offentlighet om forhandlingene". Med dette mener vi ikke at det skal gis anledning til å gjennomføre rettsmøter som er uforsvarlig smittevernmessig, men vi mener at rettsmøter i saker av allmenn interesse kun kan gjennomføres hvis det faktisk er iverksatt tiltak for å sikre offentlighet om forhandlingene.

Det kan kun gjøres unntak dersom «særlige tungtveiende hensyn» gjør det «nødvendig». Det er strenge krav, og unntaket «må ha en helt særlig styrke» for å være grunnlovsmessig. I 2021 ligger det å være «teknisk bakpå» når det gjelder bruk av fjernmøter, langt fra den terskelen som er satt for å kunne gjøre unntak fra offentlighetsprinsippet. Det er ikke slik at domstoler må velge mellom å gjennomføre møter uten publikum, eller å avlyse rettsforhandlinger. I dag finnes det tekniske løsninger som enkelt er tilgjengelig for alle, og som kan sørge for møteoffentlighet også ved fjernmøter i domstolen. For eksempel i den digitale rettsalen til Høyesterett, som benytter Pexip, er det plass til 35 tilhørere. Dette må kunne forventes for alle domstoler.

Rent praktisk må det også sikres mulighet for pressen og allmennheten til å følge fengslingsmøter via video i de tilfellene hvor domstolens lokaler blir stengt av for allmennheten. Vi har for eksempel fått opplyst at salene som benyttes til fengslingsmøter i Oslo tingrett ikke har vært utstyr som gjør dette mulig. Det mener vi ikke er holdbart. Oslo tingrett er flinke til å ivareta offentlighetshensynet, og har for eksempel latt representanter fra pressen være tilstede med en pool-løsning, men slike eksempler må bare være nødløsninger.

I forlengelsen av dette: Å følge et rettsmøte via video fungerer ofte bra for pressen. Men det vanskeliggjør også pressens arbeid, for eksempel begrenser det mulighetene til å intervju aktørene i saken, noe som vanligvis skjer i rettspauser og før/etter forhandlingene. Vi ber derfor at departementet merker seg at det kan være behov for føringer eller instruksjoner, for eksempel gitt i samarbeid med domstolsadministrasjonen, som innebærer at pressen får mulighet til å for eksempel intervju / snakke med sakens representanter i enkelte pauser og i etterkant av rettsdagen i forbindelse med saker av allmenn interesse. Det kan ordnes med tilgang til egnet område i rettslokalet hvis det har vært overføring til en annen sal eller digitalt.

Departementet viser til at møteoffentlighet kan kompenseres med «gjennomsyn av opptak, protokollering eller lignende», men at det i saker som er av «stor allmenn interesse», bør det

utvises tilbakeholdenhet med slike kompensierende løsninger. Vi mener disse ordningene ikke kan oppveie verdien av å være til stede under forhandlingene, og mener listen er lagt for høyt når det gjelder situasjoner der domstolene bør strekke seg langt for å åpne dørene for journalistene. Saker som behandles for retten har i utgangspunktet allmenn interesse.

Om utvidet adgang til skriftlig behandling i de alminnelige domstolene og jordskiftedomstolene:

Vi har i utgangspunktet ingen innvendinger til forslaget om utvidet adgang til skriftlig behandling. Men vi vil påpeke at økt skriftlighet må medføre at pressen får større tilgang til saksdokumenter enn i dag.

I sivile saker må det sikres at pressen med hjemmel i Tvisteloven § 14-2, får tilgang til alle dokumenter som benyttes i behandlingen av en sak. Hvis det vedtas endringer her, må det sikres at innsynsretten gjelder, slik at dokumentene defineres som en av typene nevnt i § 14-2 c), eller at denne bestemmelsen justeres til å inkludere alle dokumentene som retten behandler.

I straffesaker er det behov for større endringer for å ivareta dette. I dag er hovedregelen at offentligheten først og fremst får innsyn i sakene ved hovedforhandling, hvor det først og fremst er muntlige forklaringer. Økt bruk av dokumenter, og mulig større tilgang til dokumenter for retten, må medføre bedre tilgang for pressen enn i dag, hvor påtalemyndigheten har svært stor grad av skjønn til å vurdere slike forespørsler. Disse hensynene må ivaretas i [den pågående utredningen av pressens innsynsrett i straffesaker](#). Det tilsier også at denne utredningen må prioriteres når det kommende forslaget foreligger, slik at vi ikke havner i en situasjon hvor pressens innsynsmuligheter innskrenkes og innsynsregelverket ikke tilpasses dette.

Om elektronisk forkynnelse:

Elektronisk forkynnelse av dommer og kjennelser åpner etter vårt syn for å kunne legge til en praktisk og viktig tilleggsfunksjon på domstolenes lukkede pressesider.

I forbindelse med omtale av avsagte dommer kan det i enkelte tilfeller være et presseetisk poeng hvorvidt avgjørelsen er forkynt for partene. Domstolene kan, med hjemmel i domstollovens § 130, tredje ledd, nedlegge forbud mot gjengivelse inntil forkynnelse har funnet sted. Enkelte ganger kan det imidlertid være utfordrende å vite om dette faktisk har skjedd. Med elektronisk forkynnelse bør det være mulig å kunne registrere i domstolens systemer at en dom eller kjennelse er forkynt, og dette kan da knyttes til saken på pressesidene på domstol.no (slik for eksempel tiltalen knyttes til saken på berammingslisten i dag). Dette i seg selv vil etter vårt syn ikke kreve en egen hjemmel, men en slik løsning vil kunne ha stor praktisk verdi, både for pressen og for domfelte. Pressen vil ha sikker kunnskap om hvorvidt rettsavgjørelsen er forkynt. En slik løsning bør være automatisert: Hvis det kreves manuell registrering fra domstolens side vil det erfaringsmessig kunne bli forsinkelser, og da vil ikke løsningen ha en verdi.

Med vennlig hilsen
for Norsk Presseforbund

generalsekretær

Norsk Redaktørforening

generalsekretær

Norsk Journalistlag

advokat